

A photograph of three children sitting in a row, wearing red 3D glasses. They are looking towards the right side of the frame. The child in the foreground is a girl with long, wavy brown hair, smiling. The child in the middle is a boy with short hair, wearing a plaid shirt. The child in the background is a boy with short hair. The background is a solid dark blue color.

Barn, film och åldersgränser

En sammanställning av Statens medieråds
barnpaneler 2011-2019

Statens medieråd

Innehåll

1. Förord	4
2. Bakgrund	5
Den svenska filmgranskningens historia	5
Videovåldsdebatten	6
Statens medieråd bildas	6
Förändringar till följd av vuxencensurens avskaffande	7
Filmgranskningen idag	8
Utgångspunkter vid bedömningen	9
Utvecklingspsykologiska aspekter vid bedömningen	12
Barns delaktighet i filmgranskningen ur ett internationellt perspektiv	13
3. Barnpaneler	15
Vad är en barnpanel?	15
Syftet med barnpaneler	15
Införandet av barnpaneler	15
Val av film och andra överväganden	16
Genomförandet av barnpaneler	16
Vilka frågor ställs till barnen?	18
Genomförda barnpaneler	19
4. Resultat av barnpanelerna	20
Intervju eller enkät?	20
Vad händer i rummet när barnen tittar på film?	20
Barnens svar på filmgranskarnas frågor	20
Sammanfattande slutsatser	24
5. Diskussion	27
Referenser	30

Ansvarig utgivare: Statens medieråd. **Omslagsfoto:** Shutterstock.

Layout: Springtime-Intellecta. År: 2021. **Tel:** 08-665 14 60. **E-post:** registrator@statensmedierad.se

1. Förord

Att fastställa åldersgränser för film som ska visas offentligt för barn under 15 år är en av Statens medieråds kärnverksamheter, och regleras i såväl lag (SFS 2010:1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt (åldersgränslagen) som i förordning (Förordning 2010:1923) med instruktion för Statens medieråd. Ett återkommande inslag i filmgranskningsverksamheten är barnpaneler, som har genomförts regelbundet sedan Statens medieråd bildades 2011. I barnpaneler samtalar filmgranskare med en grupp barn om en film som de sett tillsammans i syfte att utforska på förhand uppställda frågor. Barnpanelerna är ett sätt för filmgranskarna att lära sig mer om barns upplevelser av rörlig bild, att testa hypoteser och frågeställningar kopplat till filmgranskning och att genom barnens reaktioner och kommentarer få återkoppling på de åldersgränser som fastställts. Vidare genomförs de som en del av myndighetens uppdrag att tillvarata barns och ungas egna erfarenheter i enlighet med Statens medieråds förordning (2010:1923).

Syftet med rapporten är att beskriva hur arbetet med att tillvarata barns erfarenheter genom barnpaneler går till och hur detta omvandlas till kunskap som implementeras i filmgranskningsarbetet. Genom att sammanställa och systematiskt analysera resultaten från tidigare paneler är förhoppningen att synliggöra samband, identifiera mönster och dra slutsatser som inte är möjligt utifrån resultatet av en enskild barnpanel. Eventuella kunskapsluckor kan också identifieras, liksom uppslag till hur arbetet med barnpaneler kan utvecklas.

För att sätta barnpanelerna i ett sammanhang inleds rapporten med en beskrivning av den svenska filmgranskningsverksamheten genom historien samt hur verksamheten bedrivs idag. Därefter följer en genomgång av de barnpaneler som genomförts på myndigheten och en sammanställning och analys av dessa resultat för att identifiera teman, mönster som återkommer och resultat som sticker ut. Rapporten avslutas med en diskussion om de lärdomar som dragits, inom vilka områden det finns kunskapsluckor och hur barnpanelsmetodikerna kan utvecklas framöver.

Rapporten är framtagen av filmgranskarna Francisca Benavente, Hanna Hartleb, Johan Karlsson och Fredrik Odhammar samt filmadministratören Aki Nyman. Rapporten är beslutad av chefen för operativa avdelningen Lotta Persson.

Lotta Persson

2. Bakgrund

Den svenska filmgranskningens historia

Filmen kom till Sverige året efter sin offentliga världsdebut 1896 i Paris. Det var det första massmediet med internationell spridning och blev snart ett stort folknöje. Eftersom publiken till stor del bestod av yngre personer ansågs filmmediet snart som en fara för barns och ungas psykologiska och moraliska utveckling.

De lokala polismyndigheterna hade befogenhet att utöva censur. Genom att granska biografprogrammen kunde de förbjuda det som stred mot sedlighet eller allmän lag. Man brydde sig sällan om att förhandsgranska filmerna och godtyckligheten var stor. Bestämmelserna visade sig vara ineffektiva och kunde leda till att en film fick visas i ett polisdistrikt men förbjöds i ett annat. Filmbranschen, där det på mindre än tio år hade skett en professionalisering både vad gällde den tekniska utvecklingen liksom distributionen av filmerna, ansåg att systemet var opraktiskt.

När Statens biografbyrå inrättades 1911 togs den därför väl emot av filmbolagen. Man hoppades att det skulle bli ordning på bedömningarna och att ett statligt godkännande skulle höja filmens låga status. 15 år var den enda åldersgränsen, annars var filmen barntillåten. Barns filmkonsumtion inskränktes ytterligare i och med ett förbud som hindrade barn under 15 år att gå på bioföreställningar senare än kl. 20:00. Biografbyråns granskning och godkännande av filmerna byggde inte bara på vad som ansågs farligt för publiken att ta del av, bedömningarna gjordes även utifrån vad som var lämpligt att visa utifrån ett moraliskt perspektiv (Furhammar, 1991).

Filmcensurerna fick inte godkänna biografbilder som:

- stred mot allmän lag (1911—1990)
- stred mot goda seder (1911—1959)
- kunde verka förråande (1911—2010)
- kunde verka upphetsande (1911—1990)
- förvillade rättsbegreppen (1911—1990)
- kunde inverka menligt på barns andliga utveckling eller hälsa (1911—1954)
- kunde anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt (1914—1986)

Först år 1954 genomfördes en väsentlig modernisering av biografafförordningen (SFS 1954:512). Den tidigare skrivelsen ”upphetsande” ersattes med ”skadligt upphetsande”. Lagtexten ändrades så att film eller del av film inte

fick godkännas för visning för barn under 15 år ”om den kan vålla barn psykisk skada”. En ytterligare modernisering skedde 1960 (SFS 1959:348) då 11-årsgränsen tillkom. 1960-talet blev en turbulent period för Statens biografbyrå och filmcensurens existensberättigande ifrågasattes åtskilliga gånger. Det låg i tidens anda att det mestadels var sexuellt provocerande filmer som betraktades som kontroversiella.

Mot slutet av 1960-talet lämnades det in allt fler vågade ”nakenfilmer” och med påverkan från tidsandan avskaffades 1971 lagen som förbjöd skildringar som ansågs sårande av tukt och sedlighet. Detta lämnade fältet fritt för pornografi på biograferna. På 70-talet infördes också ytterligare en åldersgräns genom att Statens biografbyrå förbjöd Bröderna Lejonhjärta för barn under 11 år. Detta ledde till en omfattande debatt och 1978 lät riksdagen införa en ny åldersgräns – 7 år. Det hjälpte dock inte: när filmen granskades på nytt fick den ändå en 11-årsgräns.

Videovåldsdebatten

I början på 1980-talet utbröt den omfattande s.k. videovåldsdebatten efter att tv-programmet Studio S beskrivit att 11-åringar enkelt kunde hyra våldsamma videofilmer. Oron hos föräldrar och skola ledde till krav på att även videofilmer skulle censureras. Detta var dock inte så enkelt att genomföra eftersom Biografbyråns censuruppdrag endast handlade om filmer som visas offentligt. Som en reaktion på den kraftiga opinionen antog riksdagen 1981 lagen (SFS 1981:485) om förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag, den s.k. videovåldslagen. Lagen innebar inte förhandsgranskning utan gav möjlighet till ingripande i efterhand. 1985 beslutade riksdagen att videogram som inte var avsedda för offentlig visning kunde lämnas in för förhandsgranskning. En film som på detta sätt godkänts av Statens biografbyrå var skyddad mot risk för åtal enligt videovåldslagen.

En utredning, Våldsskildringsutredningen (SOU 1988:28), som tillsattes 1985 föreslog i sitt slutbetänkande fem år senare ett åtgärds paket mot det accelererande våldet i medierna. Åtgärds paketet var en reaktion på den opinion som under hela 1980-talet krävt restriktioner och förhandsgranskning av våldsskildringar på video. Slutbetänkandet kom att innefatta vissa skärpningar i lagstiftningen men främst föreslogs nya metoder för att via information, utbildning och självreglering inom branschen minska problemet med våldet i medierna. En del av detta åtgärds paket var att en tillsynsorganisation för att kontrollera videomarknaden inrättades under Biografbyrå. En annan del var inrättandet av kommittén Rådet mot skadliga våldsskildringar, senare kallat Våldsskildringsrådet och, från 2004, Medierådet. Rådets uppgift bestod i korthet av att samordna och stödja verksamhet mot medieivåld samt följa medieutvecklingen och sprida information.

År 1990 antogs lag (SFS 1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram som innebar att alla andra censurgrunder än den om att framställningen kan verka förråande togs bort. Fortfarande gällde att framställningar inte fick visas om de kunde ”vålla barn i den aktuella åldersgruppen psykisk skada”. I takt med att videotittande normaliserades förändrades synen på videovåld. Uppmärksamheten i media förflyttades så småningom från våld till pornografi på film. Mot slutet av 1990-talet var det nästan ute-

slutande distributörer av pornografiska filmer som valde att lämna in sina filmer till Statens biografbyrå för att slippa riskera att drabbas av åtal för olaga våldsskildring. Det var också främst pornografisk film som under Statens biografbyrås sista tio år klipptes ner eller förbjöds helt.

Statens medieråd bildas

Vid mitten av 2000-talet hade medielandskapet genomgått stora förändringar under kort tid. Det innebar bl.a. att en långt större del av befolkningen såg film på tv eller video/dvd än på bio. Övriga nordiska länder avskaffade vuxencensuren och satte endast åldersgränser för filmer som skulle visas offentligt för minderåriga. Statens utgångspunkt började alltmer övergå till att skydda barn och unga.

Regeringen tillsatte 2009 en utredning som resulterade i betänkandet Avskaffande av filmcensuren för vuxna – men förstärkt skydd för barn och unga mot skadlig mediepåverkan (SOU 2009:51). Där föreslogs bildandet av en ny mediemyndighet dit alla Medierådets uppgifter skulle överföras och förstärkas, liksom uppgiften att granska film för barn under 15 år. Samtidigt föreslogs att myndigheten Statens biografbyrå skulle läggas ned liksom kommittén Medierådet. Så skedde och den 1 januari 2011 bildades den nya myndigheten Statens medieråd.

Förändringar till följd av vuxencensurens avskaffande

Med Statens medieråds bildande 2011 avskaffades vuxencensuren. Uppgiften att fastställa åldersgränser för film fördes över från Statens biografbyrå till den nya myndigheten vilket innebar flera förändringar för verksamheten. Nedan följer de viktigaste.

1) Förhandsgranskningen av film avsedd att visas offentligt för vuxna avskaffas
Tidigare behövde all film som skulle visas vid en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning godkännas av Statens biografbyrå, även film som bara skulle visas för vuxna. I och med avskaffande av filmcensuren för vuxna blev det dock möjligt att visa en film offentligt i Sverige utan att filmen hade godkänts av Statens medieråd, under förutsättning att den visades med åldersgränsen 15 år.

2) Statens medieråd har inte befogenhet att förbjuda hela eller delar av filmer
Statens biografbyrå hade möjlighet att förbjuda hela filmer eller delar av en film. Den möjligheten togs bort i samband med att lagen ändrades. En konsekvens av detta blev att det sista kvarvarande kriteriet för att förbjuda film, det s.k. förråandekriteriet, försvann. Det innebär att Statens medieråds kraftfullaste åtgärd, oavsett en films innehåll, är att fastställa åldersgränsen till 15 år.

3) Skadekriteriet förändras

I den nya lagen ersattes kriteriet *psykisk skada* som grund för filmgranskarernas bedömningar med kriteriet *skada för välbefinnandet*. Statens biograf-

byrå ansåg att psykisk skada, som införts 1954, var ett otypligt begrepp som snarare hörde hemma inom psykiatri än inom den verksamhet man ägnade sig åt. Skada för välbefinnandet ansågs bättre spegla den bedömning som faktiskt gjordes vid fastställandet av åldersgränser, det vill säga om en framställning kunde medföra stark rädsla/skräck/panik, oro eller förvirring. Vidare var begreppet skada för välbefinnandet förankrat i FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen, 2009)¹: I artikel 17 anges att konventionsstaterna ska ”uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd”. I den engelska originalversionen av barnkonventionen används begreppet well-being, dvs. välbefinnande. Det har i barnkonventionens svenska version översatts till välfärd, trots att såväl utredare som regering ansåg att begreppet välbefinnande passade bättre.

4) Inget uppdrag att utöva tillsyn

Statens biografbyrå hade ett tillsynsuppdrag som bland annat innebar att kontrollera att bestämmelserna i filmgranskningslagen efterlevdes. Statens medieråd har inte något sådant uppdrag. Tillsynsansvaret vilar numera på Polisen. Att Statens medieråd saknar ett tillsynsuppdrag betyder emellertid inte att eventuella överträdelser mot filmgranskningslagen som kommer till myndighetens kännedom bortses ifrån. I stället betonas att ett av myndighetens uppdrag är att samarbeta med andra myndigheter för att skydda och stärka barn och unga i medielandskapet. I detta arbete ingår även att samverka med Polisen vid kännedom om misstänkta överträdelser mot åldersgranslagen.

Filmgranskningen idag

Att Statens medieråd ska fastställa åldersgränser för film är reglerat i filmgranskningslagen. Bestämmelser för hur verksamheten ska bedrivas finns i förordning (2010:1925) om åldersgränser för film som ska visas offentligt samt i Statens medieråds instruktion. I dessa dokument regleras hur själva granskningen ska gå till och vad bedömningarna ska grunda sig på. Enligt åldersgranslagen får en film inte godkännas för visning för barn under 15 år om den kan vara till skada för välbefinnandet för barn i den aktuella åldersgruppen.

En filmdistributör som vill visa en film offentligt för barn under 15 år skickar in den till Statens medieråd för granskning. Själva granskningen görs av två filmgranskare på myndigheten, vilka ser filmen i sin helhet och sedan beslutar om filmen ska få åldersgränsen barntillåten, 7 år, 11 år eller 15 år. Om granskarna inte kan enas om en åldersgräns så kallas en tredje granskare in. I dessa fall gäller den åldersgräns som en majoritet av filmgranskarna förespråkar. Om de tre filmgranskarna skulle ha olika meningar om åldersgränsen blir det den filmgranskare med flest år i tjänsten som faller avgörandet. Den som arbetar som filmgranskare ska enligt myndighetens instruktion ha en kvalificerad utbildning och erfarenhet i barnpsykologi,

¹ FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Barnkonventionen sedan den 1 januari 2020 svensk lag [lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter].

sociologi, pedagogik, barnpsykiatri eller något annat ämne som är av värde vid prövningen. När ett beslut har fattats formuleras det i en beslutsmotivering som anger skälen för åldersgränsen. Beslutet meddelas därefter till filmdistributören.

Utgångspunkter vid bedömningen

Skadlighet eller lämplighet

Filmgranskarna ska bedöma om en film kan vara till skada för välbefinnandet för barn i en viss åldersgrupp. Skada för välbefinnande innebär, enligt åldersgränslagens förarbeten (SOU, 2009:51), till exempel inslag som kan medföra stark rädsla/skräck/panik, oro eller förvirring. Detta kan leda till att barnet får mardrömmar/svårt att sova, inte kan bli kvitt otäcka bilder i huvudet eller inte vågar göra sådant som hen vanligtvis gör.

Det vanligast förekommande klagomålet från allmänheten till myndigheten rörande åldersgränser handlar om att en film har fått en för låg åldersgräns då den innehåller inslag som anses olämpliga för barn att se. Sådana klagomål bygger dock ofta på en missuppfattning om vad myndighetens uppdrag är. Statens medieråd ska inte bedöma om en film är lämplig eller passande för barn i en viss åldersgrupp, eller ge rekommendationer om vilka filmer barn i en viss ålder ”bör” se. T.ex. innebär en åldersgräns på 11 år enbart att filmen har bedömts vara potentiellt skadlig för välbefinnandet hos barn yngre än 11 år.

Omvänt så kan myndigheten ibland få kritik för att åldersgränserna anses vara för stränga och att barn genom film kan lära sig om viktiga saker, vidga sina vyer och att lära sig hantera sådant som är svårt. I dessa sammanhang är det viktigt att särskilja vad som inte ingår i bedömningen. På samma sätt som det inte är myndighetens uppdrag att avgöra vad som är olämpligt för barn att se, så är det inte heller dess uppgift att avgöra om en film är bra för barn att ta del av.

En kvalitativ ansats

När en film klassificeras är det inte bara vad som visas i bild som bedöms. Stor vikt läggs vid hur, på vilket sätt och i vilket sammanhang någonting är skildrat. Man skulle kunna kalla denna ansats för kvalitativ – i motsats till kvantitativ. Stämningar, graden av realism och möjligheten för barnet att identifiera sig med karaktärer i filmen vägs också in i bedömningarna eftersom det är sådant som gör att inslagen kan upplevas som särskilt skrämmande. Ett annat exempel, som är något som visat sig i barnpanelerna, är att det som inte visas – eller enbart antyds – ibland är mer skrämmande än det som visas explicit. T.ex. kan ett barns fantasier om vad som döljer sig i mörkret ofta vara mer skrämmande än det som faktiskt finns där.

Filmgranskningsprocessen styrs av olika ansatser i olika länder. Flera länder, exempelvis Finland och Nederländerna, använder sig av en mer kvantitativ metod, där de bl.a. har checklistor där visst innehåll motsvarar vissa åldersgränser. En fördel med ett sådant system är att det ställer lägre krav på den som utför bedömningen. Det kan utföras av branschen själv efter en kortare utbildning. Fördelen med ett mer kvalitativt system, som det svenska, är att bedömningarna kan väga in fler nyanser och fånga upp sådant som

Foto: Shutterstock

inte direkt syns i bild, men som ändå kan vara skadligt för välbefinnandet. Ett sådant system kräver dock att bedömningarna utförs av personer med expertis på området hur barn påverkas av rörlig bild, vilket är orsaken till att filmgranskarnas kompetens regleras i Statens medieråds instruktion. Andra länder som använder sig av liknande system är Norge och Danmark.

Skydd eller informationsfrihet? Båda!

Enligt barnkonventionen (2009), som är en viktig utgångspunkt för myndighetens arbete med filmgranskning, har barn en generell rätt till yttrande- och informationsfrihet, samtidigt som de ska skyddas mot sådant som kan vara till skada för deras välbefinnande (artikel 13 och 17). En viktig fråga för myndigheten är hur dessa rättigheter ska vägas mot varandra. Enligt propositionen *Filmcensuren för vuxna avskaffas – skyddet för barn och unga mot skadlig mediepåverkan stärks* (prop. 2009/10:228, §5 s. 99) ska filmgranskarnas bedömning innefatta en avvägning mellan å ena sidan barns rätt till information och å andra sidan barns rätt att skyddas från olika former av skada. Myndigheten tolkar denna skrivning som att de åldersgränser som fastställs inte ska vara högre än vad som är nödvändigt för att skydda barn mot skada för deras välbefinnande.

Ledsagarregeln

Myndighetens bedömningar om åldersgränser görs med utgångspunkten att barnet ska kunna se på filmen på bio utan vuxet sällskap. I lagen ges dock utrymme för en vuxen person att gå tillsammans med barnet på en film med en högre åldersgränser, den s.k. ledsagarregeln (SFS 2010:1882). Ledsagarre-

geln ger vårdnadshavare ett större inflytande över vilka filmer deras barn kan se på bio. Denna bestämmelse vägs dock inte in i de bedömningar som görs när åldersgränser fastställs. En 15-årsgräns betyder att en film bedöms kunna vara till skada för välbefinnandet för barn under 15 år, inte att filmen är lämplig att ses av en 11-åring i sällskap med en vuxen. Samma resonemang gäller för åldersgränserna 7 år och 11 år. Det är den vuxne som väljer att låta ett barn se en film med en ”för hög” åldersgräns som ansvarar för skyddet av barnet.

Synen på barn och myndighetens arbete med att tillvarata barns egna erfarenheter

Statens medieråd har enligt sin instruktion i uppdrag att verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Myndigheten ska också tillvarata barns och ungas egna erfarenheter inom sitt verksamhetsområde. I myndighetens uppdrag speglas med andra ord den rättighetsbaserade barnsyn som uttrycks i barnkonventionen, att barn är kompetenta och handlingskraftiga och att de har rätt till stöd och skydd. I konventionsartiklarna konkretiseras barnsynen genom att barn å ena sidan har rätt till information, yttrandefrihet och inflytande, och å andra sidan att vårdnadshavare och samhället ska skydda barnet från olika former av skada. Myndighetens filmgranskning genomsyras av ett barnperspektiv på så sätt att filmgranskarna genom sin kompetens om barn, utifrån olika professioner och erfarenheter, fattar beslut om åldersgränser utifrån vad som kan vara till skada för välbefinnandet för barn i olika åldersgrupper.

För att besluten ska hålla så hög kvalitet som möjligt tar myndighetens filmgranskare regelbundet del av forskning om barns upplevelser av film, myndighetens egna rapporter om barns medievanor och olika metodmaterial som bygger på kunskap om barn i relation till olika medier. Kunskapsstöd som andra myndigheter producerar och som handlar om att ta tillvara barns erfarenheter och att samtala med barn är av betydelse, exempelvis från Barnombudsmannen (BO, 2011), Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF, 2021) och Socialstyrelsen (2018). Samarbete och erfarenhetsutbyte med de nordiska myndigheter som fastställer åldersgränser för film, vars filmgranskning baseras på en barnsyn liknande den svenska, är också viktigt. Även diskussioner i större internationella sammanhang är av värde trots att lagstiftning och regelverk som styr filmgranskningen skiljer sig åt mellan olika länder. Diskussionerna tenderar ändå att kretsa kring samma frågor och dilemman.

Att genom barnpaneler samtala med barn om film är också ett viktigt inslag. Det är ett bra sätt att inhämta kunskap i syfte att hålla sig uppdaterad om den samhällskontext som barnen befinner sig i och dess snabba utveckling. Det är nödvändigt för att synen på barns tankar om film och vad som kan bedömas vara skadligt för deras välbefinnandet ska gå i takt med tiden.

Under åren har Statens medieråd arbetat med att utveckla ett systematiskt barnrättsarbete. T.ex. har myndigheten tagit fram en policy och flera rutindokument med information bl.a. om hur barns och ungas erfarenheter ska tillvaratas, i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen om barns rätt att få uttrycka sin mening om sådant som rör dem. Barnpanelerna är ett exempel på detta arbete.

Utvecklingspsykologiska aspekter vid bedömningen

Nedan följer en översiktlig genomgång av vissa utvecklingspsykologiska aspekter som är av betydelse för den bedömning som görs när åldersgränser fastställs. Vad som upplevs som skrämmande av barn förändras i takt med att de blir äldre (även om det förstås också finns individuella skillnader mellan barn i samma ålder), och filmgranskarna behöver ta hänsyn till barns förväntade kognitiva och känslomässiga utveckling vid sina bedömningar.

När det gäller barns konsumtion av film kan förmågan att kunna känna igen och reglera sina känslor, dvs. att uthärda känslor utan att bli överväldigad av dem, vara skillnaden mellan att uppleva spänning och att känna rädsla. Ju äldre barn blir desto bättre kan de använda sina erfarenheter, kunskaper och sina kognitiva resurser för att reglera känslor. Det är också betydelsefullt att förstå hjärnan inte är färdigutvecklad förrän i 25-årsåldern, framför allt när det gäller de delar som styr planering och risktagande. Detta får betydelse för barnets bedömning av skrämmande och oroväckande material i filmer.

Barntillåten

Riktigt små barn kan ha svårt att skilja de intryck som kommer inifrån dem själva från de som kommer utifrån. De skräms därför lätt av plötsliga och starka ljud i filmer och har svårt att tolka historieberättande som ges i form av snabba klipp och verbal information. Barn identifierar sig lätt med andra barn eller barnliknande karaktärer på film och kan uppleva det som händer i filmen som något som händer dem själva. Framställningar som skildrar exempelvis en förlust av en omsorgsperson kan i ljuset av detta te sig skrämmande och väcka mycket starka känslor hos barnet.

För barn i förskoleålder är det viktigt att skrämmande scener inte är alltför utdragna. Den kognitiva utvecklingsnivån hos barn i denna ålder gör att en positiv upplösning på en skrämmande eller hotfull scen inte nödvändigtvis lindrar barnets oro och rädsla. Viss spänning kan även de minsta barnen hantera, men om det går för lång tid mellan det skrämmande och situationens upplösning kan det lilla barnet få svårt att ”stå ut”.

Yngre barn styrs också av ett så kallat magiskt tänkande, som är särskilt tydligt förekommande upp till skolåldern. Det innebär bland annat att små barn gärna tänker att de själva är orsak till en händelse, och de har på så sätt svårt att se orsak och verkan i ett filmiskt förlopp. Med stigande ålder stärks barnets förmåga att förstå det fiktiva i framställningen, och uppfattar situationer i filmen som tidigare skrämte dem som mindre allvarliga. En vuxens empatiska och närvarande stöd med kunskap om det individuella barnets behov kan ha en avgörande inverkan på hur barnet upplever filmen.

7-årsgränsen

När barn kommer upp i skolåldern har de utvecklat en viss filmvana och kan lättare förstå att det är fiktion de upplever och inte verkligheten. Barn blir allt skickligare på att avläsa det de ser. De börjar kunna tolka längre sekvenser och förstå innehåll som berättas med olika uttryck (musik, ljud, klipp etc.). Enstaka scener påverkar därför inte hela filmupplevelsen lika starkt som hos yngre barn. De kan också, tack vare att de utvecklat sina språkfärdigheter, skapa distans till filmen och dela sin upplevelse med andra. När

den empatiska förmågan utvecklas i denna ålder kan dock nya rädslor tillkomma. T.ex. kan barnet få ännu lättare att identifiera sig med olika rollfigurer och kroppslig skada i olika former upplevs ofta som obehagligt.

Så gott som alla barn är rädda för något under perioder av sin uppväxt. Det kan vara stor skillnad mellan olika barn när det gäller den psykologiska och kognitiva mognaden. Tidigare traumatiska upplevelser kan också aktualiseras när barnet ser en film. Den vuxnes förmåga att sätta sig in i barnets utvecklingsnivå, behov och förmåga att reglera sina egna känslor, är viktig för att avgöra när barnet kan klara av en känslomässigt svår situation, som att titta på en skrämmande filmsekvens.

11-årsgränsen

Barn i 11-årsåldern är generellt duktiga på att skilja fiktion och verklighet åt och kan identifiera olika genrer och deras berättartekniska kännetecken. De kan koppla detaljer de ser till mönster i berättelsen, se sammanhang och har förmågan att lugna sig själva med stöd av sin utvecklade språkliga och analytiska förmåga. Därför kan filmer med en 11-årsgräns innehålla rejält spännande och hotfulla sekvenser. Det som är avgörande för hur skrämmande en framställning kan upplevas är ofta graden av realism och möjligheten till identifikation. En realistisk skildring som barn kan identifiera sig med är mer skrämmande än en liknande scen i en film med sagokaraktär. En 11-åring klarar också av filmiska uttryck i form av kraftfull suggestiv musik, snabbt tempo, starka ljud och förstår att det är ett av filmens karaktäristika.

15-årsgränsen

Den högsta åldersgräns som fastställs är 15 år och den används när en films innehåll bedöms kunna vara till skada för välbefinnandet även för barn i åldersspannet 11–14 år, trots deras tämligen välutvecklade kognitiva och emotionella förmågor. Exempel på innehåll som kan vara aktuellt för åldersgränsen 15 år är alltför realistiskt och närgånget skildrat våld, tortyr och fokus på lidande samt sexuellt tvång och våld. Barn i 11-14-årsåldern är oftast ovana vid inslag av denna typ och har en begränsad förmåga att sortera och bearbeta intrycken, vilka istället kan bli överväldigande för barnet. Även gravt dysfunktionella relationer mellan människor och vissa komplicerade sexuella uttryck kan vara sådant som upplevs påträngande och kan utlösa starkt obehagliga känslor och förvirring hos barn i denna ålder.

Barns delaktighet i filmgranskningen ur ett internationellt perspektiv

I möten med filmgranskare från andra delar av världen framgår att synen på vad som är skadligt för barn kan skilja sig åt mellan länder och att lagstiftningen på området och syftet med åldersgränserna kan variera. Hur bedömningen av innehåll på film går till beror bland annat på om syftet med åldersgränser är att skydda barn eller att informera föräldrar om innehållet. Hur en organisation eller myndighet förhåller sig till detta påverkar rimligen också i vilken omfattning som barns egna uppfattningar undersöks. Hur filmgranskningsprocessen går till varierar mellan organisationer och länder, liksom vilka åldersgränser som används och om åldersgränser är rådgivande

eller absoluta. Det finns få internationella studier av åldersklassificerings-system på film, och barns och ungas åsikter om dessa system är något som sällan diskuteras.

Den mest genomgående studien beskrivs i artikeln *Children's Participation Rights in Film Classification Systems* (Covell, 2017). Här finns en genomgång av i vilken utsträckning olika filmgranskningsorganisationer involverar barn i sin verksamhet. Undersökningen, som omfattar 21 länder, visar att 75% av dessa på något sätt vänder sig till barn i sitt arbete. Metoderna varierade i form och omfattning och kunde t.ex. bestå av att rikta en särskild del av sin webbplats till barn, föreläsa om sin verksamhet i skolan eller att regelbundet träffa barn för att visa film och diskutera innehåll och åldersgränser. Genomgången undersöker också hur filmgranskningsorganisationer runt om i världen förhåller sig till en av barnkonventionens grundprinciper: barns rätt att framföra sina åsikter i frågor som berör dem (artikel 12).

Informationen samlades in via enkäter och andra källor såsom webbplatser. I artikeln delas länderna in utifrån deras arbete med att ta till vara barns åsikter och rätt att yttra sig om frågor som berör dem. Indelningen görs i ett rankingssystem från 0–3 där 0 betyder "inget deltagande från barn" och 3 innebär "högt deltagande från barn." Några organisationer lämnade kommentarer som att angelägenheter som rör barn hanteras av experter på olika områden, andra menade att filmgranskarna i deras system är föräldrar och därmed förstår frågor som rör barn. I rankingen likställs dock detta inte med att ta in barns åsikter kring frågor som berör dem.

Bland de länder och stater som fick ranking 0² uppgavs till exempel att föräldrar är ansvariga för vad deras barn tittar på och att organisationen är skapad för att hjälpa föräldrarna att göra ett informerat val. Ett annat skäl till 0-rankingen kunde vara att lagar och förordningar inte tillåter eller efterfrågar åsikter från allmänheten eller barn.

I de länder och stater som fick ranking 1 och 2³ fanns ett passivt eller indirekt deltagande från barn. Denna ranking fick filmgranskningsorganisationer som erkänner barn som konsumenter och som tillåter visst bidrag från eller om barn till granskningsprocessen. Det kan vara webbsidor som vänder sig till barn om filmgranskning, enkäter, närvaro på sociala medier och information i skolorna om filmgranskningsorganisationen.

De länder som fick ranking 3⁴, där Sverige ingick, utmärktes av ett aktivt deltagande från barn eller tillvaratagande av barns intresse. Detta kan ske genom exempelvis barnpaneler med barn och unga som diskuterar innehåll och åldersgränser med representanter för organisationen.

Sammanfattningsvis kan sägas att i de flesta av de 21 länder som ingick i undersökningen deltog barn och unga på något sätt, men att formerna och graden av deltagande varierade.

■ 2 Australien, Nova Scotia (Kanada), Manitoba (Kanada), Ontario (Kanada), Schweiz, USA

■ 3 Korea, Ungern, Singapore, Hong Kong, Nederländerna, Quebec (Kanada), British Columbia (Kanada), Storbritannien

■ 4 Alberta (Kanada), New Zealand, Frankrike, Tyskland, Finland, Norge, Danmark, Sverige

3. Barnpaneler

Vad är en barnpanel?

Barnpaneler utgörs av en grupp barn som ser på en film tillsammans med filmgranskare och sedan samtalar med filmgranskarna om filmen och på förhand formulerade frågeställningar. Vanligtvis består deltagarna i panelen av en skolklass i lämplig årskurs. Filmgranskarna träffar först barnen i deras skola för att förklara vad en barnpanel är och för att bygga upp förtroende och engagemang inför uppgiften. Sedan tittar barnen på filmen tillsammans med filmgranskarna, oftast i någon av Filmhusets biografer. Efter filmvisningen samtalar filmgranskarna och barnen om filmen. I en del fall kan barnen också lämna sina synpunkter skriftligt genom en enkät. Efter samtalet sammanställer filmgranskarna barnens synpunkter i en rapport. Filmgranskarna använder materialet som underlag i framtida diskussioner och för att sprida barnens erfarenheter och synpunkter i myndighetens övriga verksamhet.

Syftet med barnpaneler

Som nämnts har Statens medieråd enligt sin instruktion i uppdrag att tillvarata barns och ungas egna erfarenheter inom sitt verksamhetsområde, och barnpanelerna är en metod för detta. Genom barnpanelerna får filmgranskarna en kontinuerlig insyn i barns filmvanor, erfarenheter och synpunkter. Detta är viktigt, då det över tid kan ske förändringar i hur barn påverkas av en viss typ av innehåll. Barn använder idag olika typer av medier från mycket unga år, vilket innebär att de tidigt kommer i kontakt med filmmediet och därigenom utvecklar en medievana och kunskap om exempelvis filmgenrer som inte var möjlig för bara några år sedan. Barn blir inte nödvändigtvis rädda, oroliga eller förvirrade av samma innehåll som barn i tidigare generationer, eller kanske inte ens som jämgamla barn för fem eller tio år sedan. Då filmområdet ständigt utvecklas med nya genreblandningar, effekter och strukturer för berättande, är det värdefullt för filmgranskarna att kontinuerligt uppdateras utifrån barnens konkreta upplevelser och reaktioner på aktuella filmer.

Införandet av barnpaneler

Statens medieråd har genomfört barnpaneler sedan myndigheten bildades. Panelerna infördes, på myndighetens initiativ efter att medarbetare identifierat behov av att på ett strukturerat sätt ta del av barns egna tankar om film och skadlighet. Inspiration till barnpaneler kom från de nordiska grannländer som hade positiva erfarenheter av metoden. De nordiska länderna har liknande lagstiftning och kriterier för fastställande av åldersgränser och det finns många gemensamma beröringspunkter vad gäller barnrättsarbete och synen på barn. Barnpaneler har därför varit ett återkommande diskussions-

ämne i det nordiska samarbetet. Rapporter och erfarenheter från de olika ländernas paneler har delats mellan de nordiska myndigheterna som ett sätt att öka kunskapen kring barns erfarenheter av att titta på film. Ett par samarbeten med gemensamma paneler och rapporter har också genomförts.

Val av film och andra överväganden

Vilka filmer som ska bli föremål för en barnpanel bestäms av filmgranskarna. Oftast väljs filmer som innehåller specifika inslag eller teman som gett upphov till diskussioner bland filmgranskarna och som de skulle vilja samtala om tillsammans med barn. Filmer som används vid en barnpanel har redan granskats och fått en åldersgräns fastställd. Detta för att inte riskera att barn utsätts för innehåll som kan skada deras välbefinnande.

I valet av film styr även principen att det ska vara en film som barnen själva kan tänkas ha behållning av, i syfte att barnens medverkan ska bli en meningsfull upplevelse för dem. Dessutom är det viktigt att inte bidra till en känsla hos barnen av att exploateras eller att vara försöksobjekt. Att lyfta fram värdet av barns synpunkter och att aktivt lyssna på vad de har att säga ger förhoppningsvis barnen en känsla av att deras bidrag är betydelsefullt.

Valet av film styr deltagarnas ålder och det i sin tur styr vilka metoder som används för att samla in information. När en panel riktar sig till yngre barn behöver till exempel filmen vara svensk eller dubbad till svenska. Barnpanelerna följs alltid av gruppintervjuer med barnen utifrån en på förhand formulerad frågeguide. Barnens ålder påverkar gruppernas storlek och sammansättning liksom frågornas komplexitet. Vidare brukar någon typ av enkät användas för att samla in information direkt efter filmen. Hur enkäten utformas – öppna eller slutna frågor, text eller bilder etc. – är också avhängigt barnens ålder.

Genomförandet av barnpanelerna

När en film har valts kontaktar filmgranskarna en eller flera skolor eller förskolor för att höra om det finns intresse och möjlighet för en grupp barn att delta. Det är ofta önskvärt att barnen är i en sådan ålder att de befinner sig så nära åldersgränsen för den aktuella filmen som möjligt. Av den anledningen lämpar sig skolklasser väl för barnpaneler. Barn i samma ålder har ofta olika erfarenheter, förståelse och strategier när de ser en film, men observationer och intervjuer med en hel skolklass ger en bra bild av hur ett genomsnitt av barn i en viss åldersgrupp upplever en film, samtidigt som enskilda barns upplevelser av filmen också kan dokumenteras. Via skolan kontaktas också barnens vårdnadshavare för att de ska få information om barnpanelen och ge sitt samtycke till att deras barn deltar.

Innan filmen börjar informeras barnen om att filmgranskarna observerar och antecknar under tiden som filmen visas och att inspelningarna av intervjuerna som görs kommer att användas på ett sätt som inte avslöjar vem som sagt vad. Barnen får också veta att den film som valts redan har fått en åldersgräns fastställd och att beslut om åldersgränser är en lagstyrd verksamhet där besluten fattas av vuxna med särskild kunskap om barns utveckling och vad som kan vara skadligt för dem att se. Vidare betonas att trots att

En central fråga är vad barnen tycker om filmens åldersgräns, liksom frågor om vilken åldersgräns barnen själva tycker filmen ska ha.

filmens åldersgräns redan är bestämd så är barnens berättelser utifrån deras perspektiv en viktig pusselbit för att kunna fatta så bra beslut som möjligt vid kommande bedömningar.

Under filmvisningen, där även klassens lärare sitter med, finns myndighetens filmgranskare i salongen för att titta på filmen tillsammans med barnen och ta del av deras reaktioner. Detta är särskilt värdefullt vid panelerna för yngre barn, där deltagarna kan ha en begränsad förmåga att formulera sina tankar i den kommande intervjun. Efter filmen svarar barnen på en enkät, anpassad efter deras ålder.

Därefter intervjuas barnen i mindre grupper utifrån en intervjuguide bestående av förutbestämda frågor och teman. Intervjuerna spelas in och transkriberas, slutligen bearbetas materialet för att sammanställas till en rapport tillsammans med resultat från enkäten och de observationer som gjorts i samband med filmvisningen. För att skapa en trevlig inramning och ge någonting tillbaka till barnen så bjuder myndigheten på fika i samband med barnpanelen.

Trots att barnen förbereds i sin skolmiljö på vad som ska hända under barnpanelen är den relation som byggs upp mellan filmgranskarna och barnen under panelerna präglad av vad barnet i stunden tänker om filmen. Detta styr också samtalets förutsättningar och syftet är inte att utmana eller trigga barnen med alltför känsliga eller personliga frågor, utan snarare att få dem att reflektera kring sin upplevelse och följa upp det som barnen väljer att fokusera på i de samtal som förs. Det kan uppstå situationer eller frågor som barnen inte vill vara med om eller vill svara på. De informeras därför, både när filmgranskarna träffar dem i deras skolmiljö och direkt inför att de ska se filmen att de när som helst kan lämna salongen och inte behöver yttra sig i intervjusituationen om de inte vill.

Vilka frågor ställs till barnen?

Flera frågeställningar återkommer i de nio barnpaneler som har genomförts. En central fråga vid samtliga barnpaneler är vad barnen tycker om filmens åldersgräns, liksom frågor om vilken åldersgräns barnen själva tycker att filmen ska ha. Därtill ställs frågan om vad barnen tänker och vet om åldersgränser på biofilm i stort. Frågor om vilka inslag i filmen som barnen upplevt som särskilt skrämmande, oroande eller obehagliga har också ställts vid samtliga barnpaneler. Svaren kan sedan jämföras med de scener och inslag som filmgranskarna lyft upp inför panelen.

I flertalet barnpaneler har frågor ställts om barnen uppfattat det som skildras som realistiskt. Flera av de filmer som visats vid panelerna har varit animerade, haft 3D-effekter, innehållit dockor eller haft en utpräglad sago-karaktär. Genom att utforska detta undersöks hur formen, till exempel animation eller sagotematik, påverkar barnen och om det kan skapa distans till det skildrade och därigenom mildra de skrämmande inslagen.

Återkommande frågor är om barnen förstått filmens handling och vissa karaktärens handlande eller avsikter, samt hur identifikationen med en viss rollfigur kan påverka upplevelsen av filmen och förmågan att hantera skrämmande inslag. Två av filmerna i barnpanelerna har varit byggda på kända sagor vilket gett möjlighet att undersöka om förkunskap om historien hjälper barnen att hantera de mer skrämmande inslagen.

Frågor om genrekunskap har undersökts och även barnens tankar om vuxnas idéer om vad som är skrämmande för barn. Frågor har också ställts till de äldre barnen om vad de tror är skrämmande för yngre barn.

Genomförda barnpaneler

Statens medieråd har genomfört sammanlagt nio barnpaneler mellan åren 2011 – 2019. Två av dessa genomfördes tillsammans med motsvarande myndigheter i Finland, Norge och Danmark. Genom barnpanelerna har Statens medieråd träffat cirka 275 barn i åldrarna 4–15 år från olika delar av Stockholm, både förort och innerstad.

I tabellen nedan framgår vilka filmer som varit föremål för barnpaneler, vilket år panelen ägde rum, vilken åldersgräns filmen hade och vilka barn som deltog.

Tabell 1. Genomförda barnpaneler

Film	År	Åldersgräns	Deltagare
Arthur och de två världarna	2011	7 år	10 barn i årskurs 2
Mästerkatten	2012	7 år	28 barn i årskurs 2
Snow White and the Huntsman	2013	11 år	12 barn i årskurs 5
Bamse och tjuvstaden	2014	Barntillåten	38 barn i ålder 4–6 år från Norge, Danmark, Finland och Sverige
San Andreas	2015	11 år	44 barn från Norge, Danmark, Finland och Sverige i årskurs 5 och 6
Cirkeln	2015	11 år	21 barn i årskurs 5
Upp i det blå	2016	Barntillåten	20 barn i förskoleklass
Vad ska folk säga	2018	15 år	25 barn i årskurs 9
Lejonkungen	2019	11 år	63 barn i årskurs 5

4. Resultat av barnpanelerna

Nedan följer en sammanfattning av resultatet från de nio barnpanelerna. Innehållet i de delrapporter som har skrivits efter varje panel har tematiserats utifrån frågeställningar och synpunkter som varit återkommande i intervjuerna med barnen. Inledningsvis berörs några aspekter av själva genomförandet av panelerna. Därefter följer en redovisning av barnens svar på de frågor som filmgranskarna ställt vid intervjuerna.

Intervju eller enkät?

I alla delrapporter kommenteras i vilken utsträckning som barnens svar i enkäter respektive intervjuer är samstämmiga. Resonemang förs om vad eventuella skillnader kan bero på. En tolkning som återkommer är att intervjusituationen, där barn samtalar i grupp, skulle kunna innehålla ett visst socialt tryck och därigenom svårigheter att alltid säga vad man tycker inför de andra barnen. Vid flera paneler går det dock inte att urskilja några tydliga skillnader i hur barnen svarat på enkäterna jämfört med intervjuerna. Svaren vid intervjuerna innehåller fler nyanser och det finns mer utrymme att brodera ut och utveckla tankar. En slutsats är att det finns skäl till att använda sig av båda metoderna.

Vad händer i rummet när barnen tittar på film?

Barnpanelerna visar att barns strategier för att hantera rädsla och/eller obehag när de ser på film varierar. Några barn tittar bort, andra talar högt med sin bänkkamrat eller en vuxen, några sjunker ner i stolen och andra håller för ögonen. Det kan ses som spontana sätt att hantera skrämmande inslag. Ibland förekommer gråt. Någon vill gå ut för att sedan komma tillbaka. Om ett barn vill gå ut så följer en filmgranskare eller lärare med. När barnet fått lugna sig och pratat med en vuxen kan det om det vill gå in i biosalongen igen.

Ibland reagerar vissa barn mer än förväntat för åldersgruppen, både med muntliga kommentarer, utrop, genom att hålla för ögonen, dra tröjan över ansiktet och kura ihop sig. Även positiva känslouttryck som handklapp, att sjunga med eller t.o.m. dans kan förekomma.

Barnens svar på filmgranskarnas frågor

...om åldersgränser

Oftast tycker barnen att den åldersgräns som fastställts är bra och när de får sätta en egen åldersgräns lägger sig barnen nära den fastställda åldersgränsen. Den största skillnaden var i den senaste barnpanelen där ungefär hälften av barnen tyckte att filmen hade för hög åldersgräns⁵.

■ 5 Den film som man tyckte fått för hög åldersgräns var Lejonkungen. Filmen fick 11-årsgräns.

...om vad som är skrämmande/spännande

Barnen förmedlar att även om det finns vissa företeelser som många barn tycker är obehagliga så är det samtidigt individuellt vad de blir skrämnda av. De skiljer också på vad som är skrämmande och vad som är spännande och kan formulera sig kring det. Flera barn menar att när det är spännande så vill de veta mer om vad som ska hända men när det är skrämmande vill de inte det.

Alltså skillnaden mellan spännande och läskigt det är att eeh spänning det är att typ såhär när man verkligen vill veta vad som händer och man sitter såhär kom igen, kom igen, och läskigt det är när man inte vågar liksom kolla när det kanske är någonting när de bråkar som man absolut inte vill att det ska hända.

Resonemang som det i citatet ger filmgranskarna underlag för diskussion om begreppet skada för välbefinnandet – t.ex. att en aspekt av detta begrepp kan röra barnets vilja att fortsätta titta och få veta hur det ska gå. Barnets tillgång till strategier och förmågor att hantera det upplevda kan vara det som avgör om ett inslag i en film upplevs som alltför skrämmande eller inte.

Barnen bekräftar i flera paneler att plötsliga överraskningseffekter är skrämmande. Det framkommer också att det som enbart antyds eller inte visas helt kan upplevas som obehagligare än det som faktiskt visas, eftersom det överlämnas till ens fantasi. Barnen beskriver även att närgånget skildrat våld kan vara mer skrämmande än våld som sker på avstånd. Blod är en annan sak som lyfts fram, där påpekar äldre barn att blod kan vara skrämmande för yngre barn. Yngre barn uttrycker att det kan vara obehagligt med vuxna som betar sig oberäkneligt eller när det är svårt att avgöra om de är onda eller goda.

Ibland kan det vara svårt att veta om barnen inte vågar erkänna hur skrämmande de tycker att något varit när de berättar om upplevelsen. Återkommande i barnpanelerna är att barnen gärna talar om hur skrämmande det kan vara för andra, och då företräddelsevis yngre barn, men inte för en själv. Samtidigt verkar även äldre barn ha svårt att på ett mer generellt plan sätta sig in i och föreställa sig hur till exempel en 7-åring kan tänkas reagera på en film. De flesta relaterar till sig själva som yngre eller till ett yngre syskon när de ska försöka föreställa sig hur det kan vara för yngre barn. Generella synpunkter är att yngre barn oftare påverkas starkare av ljudeffekter, stämningar, blod och överraskningsmoment än av starka känslottringar.

...om 3D/fantasi/magi/animation/verklighet

I en panel studerades specifikt hur 3D-effekter upplevs, detta i samband

med att formatet under en period snabbt växte i popularitet. 3D-effekterna verkade delvis förstärka upplevelserna, både av det som är skrämmande och det som är roligt och spännande i filmen. De flesta av barnen var inte särskilt vana vid dessa effekter och för några var det första gången de upplevde 3D. Barnens reaktioner på 3D-effekterna var starkast i början av filmen och avtog ju längre filmen spelade.

Sagor och fantasi kan uppfattas som verkligt av yngre barn. Ju äldre barnen blir desto bättre kan de skilja på fantasi och verklighet i film. I 11-årsåldern har de allra flesta en god förmåga att identifiera en film som utspelar sig i en fantasivärld som science fiction, fantasy eller en sagovärld, vilket påverkar hur skrämmande det skildrade upplevs.

Nutida dataanimationer kan upplevas som helt realistiska och vara svåra att avkoda som animation, barnen tycks inte alltid reflektera över att det är animerat. I en film förekom dockor blandat med verkliga personer genom hela filmen. På en direkt fråga till panelens 6-åringar om dockor kan vara på riktigt svarar barnen att dockor är på låtsas och att de inte finns på riktigt, men när de talade om filmen gjordes ingen skillnad på de karaktärer som varit dockor och de som spelades av människor.

...om förståelsens betydelse

Förståelse av innehållet är något som tas med i de bedömningar som görs när en åldersgräns fastställs. I myndighetens bedömningar ingår resonemang om förståelsens betydelse för tittarens möjlighet att identifiera sig med och hantera det som skildras. I intervjuerna ställs ofta frågor om filmens handling och karaktärers avsikter. Förståelse av handlingen och innehållet innebär att tittaren kan sätta in det hen ser i ett sammanhang, förstå motiv till och konsekvenser av karaktärernas handlingar och på så sätt vara mer förberedd på vad som kommer att ske. En ökad förståelse kan göra det lättare för barnet att hantera och placera sina intryck och bidrar till att reducera eller motverka förvirring. Att inte förstå det som händer kan istället göra det svårare att hantera känslor av obehag eller rädsla. I intervjuerna framkommer också att en förståelse för innehållet gör det enklare att sätta ord på det som är skrämmande eller obehagligt vilket underlättar hanteringen av det upplevda.

När inslag skildras på ett sätt som tittaren förstår eller kan relatera till så kan hen också lära sig något. En del barn förmedlar att det är positivt om de lär sig något av en film. Det nämns också att sådant som barnet inte förstår inte nödvändigtvis behöver ha en negativ påverkan. En obehaglig scen kan upplevas som mindre skrämmande om dess innebörd inte uppfattas av betraktaren.

...om identifikation

Möjligheten till identifikation är något som vägs in i myndighetens bedömningar. Att barn identifierar sig med det som skildras kan göra det svårare att värja sig för intrycken. I intervjuerna beskriver barnen bland annat att de kan tänka på hur det vore om de själva var personen i filmen och menar att upplevelsen kan bli starkare och mer obehaglig om de kan identifiera sig med vad som händer i filmen. Scener med självmordstematik som inbegriper barn och unga upplevs av den anledningen ofta som mycket obehagliga.

Att en karaktär är en klassisk hjältefigur verkar inte nödvändigtvis – som

Foto: Shutterstock

man skulle kunna tro – skapa distans, utan kan enligt vissa barn istället förstärka identifikationen. Vad som händer med huvudkaraktärerna i filmen tycks också vara viktigare än vilken kontext de befinner sig i. Exempelvis handlade en film om dramatiska naturkatastrofer som pågick i bakgrunden av handlingen. Dock var det vad som hände filmens huvudkaraktärer som lyftes fram som viktigt för hur obehaglig filmen upplevdes. Om karaktärerna klarar sig bra så verkar det vara lättare att stå ut med hemsigheter som händer runtomkring dem.

Obehagligt och mer skrämmande blir det när det handlar om dysfunktionella nära relationer till den karaktär barnen identifierar sig med, exempelvis föräldrar som skadar sina barn.

...om stämningar

Med stämningar avses bland annat musiken, ljuset och ljudet. Det kan vara utmanande att förklara för yngre barn vad som menas med stämningen i en film. Stämningar är ofta något myndigheten beskriver och tar med i bedömningarna, men som inte beskrivs lika tydligt av barnen. Barnen uttrycker sig ofta mer konkret kring handlingen när de beskriver scener ur filmen de har sett. Ju äldre barnen blir och ju mer film de sett, desto mer kan de beskriva hur filmen är uppbyggd och vilka komponenter som skapar känslor och stämningar.

...om könsskillnader

Vid ett par barnpaneler har filmgranskarna delat upp svaren från enkäter

baserat på kön och delat in intervjugrupper i pojkar och flickor för att se om det går att hitta några könsskillnader i reaktioner och upplevelse av filmen. Vissa mindre skillnader har noterats, som emellertid bortsetts ifrån när resultatet redovisats eftersom underlaget har varit så pass litet (10 respektive 12 barn). I senare barnpaneler har detta inte undersökts varken i enkätsvaren eller intervjuer då skillnaderna inte verkar relevanta för den bedömning kring skada för välbefinnandet som myndigheten gör. Utifrån resultatet av de paneler som genomförts verkar pojkar och flickor bli skrämnda av ungefär samma saker. Erfarenhet av film och kunskap om olika filmgenrer verkar påverka upplevelsen mer än barnens kön.

...om filmvana

För barn kan det vara lättare att hantera skrämmande inslag om man vet att en film slutar lyckligt. Beroende på hur gammalt barnet är får det dock inte gå för lång tid mellan till exempel en hotfull scen och dess upplösning. Förmågan att uthärda det skrämmande är något som utvecklas med stigande ålder. Om ett barn är bekant med genren och typen av berättande kan det bidra till trygghet. Att barnet känner igen huvudkaraktären som någon som alltid klarar sig kan också göra det lättare att stå ut med skrämmande inslag i filmen. Erfarenhet och kunskap påverkar hur barnet hanterar rädsla och en film på bio kan vara mer skrämmande för nybörjartittare än för någon som är mer van.

11-åringar är tämligen kompetenta och har oftast relativt stor erfarenhet av film. De har kunskap om olika filmgenrer och berättargrepp och kan sätta ord på sina upplevelser vilket gör det lättare att hantera skrämmande eller obehagliga inslag utan att det skadar deras välbefinnande.

I barnpanelerna framkommer att 11-åringar kan reflektera över hur filmskaparna kan ha tänkt när de gjorde filmen. De kan också beskriva hur effekter kan upplevas som överkliga. Många uppfattar också humorinslagen i filmerna. Genretraditionen med ett lyckligt slut och osårbara huvudpersoner känner barnen till och det verkar hjälpa för att förmildra potentiella skrämmande effekter. Barnen uppvisar generellt en god kompetens på området vilket ger dem verktyg att reflektera över det de ser och hantera upplevelsen.

...om vuxnas tankar om vad som är skrämmande för barn

Något som lyfts fram av flera barn är att vuxna tror att barn blir rädda för sådant de vuxna själva blir rädda för. Några barn säger också att de får se mer skrämmande filmer för sina pappor än för sina mammor, och att mammor vet vad deras barn tycker är skrämmande. Exempel på innehåll som barnen beskriver att de vuxna inte vill att de ska se är skräck, våld eller filmer med sexuella inslag.

Sammanfattande slutsatser

När en barnpanel genomförts gör filmgranskarna en bearbetning av materialet. Intervjuer transkriberas och observationer och enkäter sammanställs. Filmgranskarna diskuterar gemensamt resultaten, vilka slutsatser som kan dras och vad som är de intressantaste fynden. Detta sammanställs sedan

till en rapport. Under rapportskrivningen för filmgranskarna fortsatta diskussioner, bland annat om de frågor som har formulerats inför barnpanelen besvaras eller inte, och vad som är värt att lyfta fram i en sammanfattning. På detta sätt bearbetas materialet i flera olika omgångar. Såväl resultaten från panelerna som det gemensamma arbetet kring dessa bidrar till en ökad kunskap hos filmgranskarna. Dessa erfarenheter blir en del av framtida diskussioner om åldersgränser och implementeras på så vis i arbetsprocessen. Det som framkommer i arbetet med barnpanelerna ställs också i relation till annan kunskap, såväl befintlig som sådan som kommer myndigheten till del i form av nya forskningsresultat.

Barnpanelsarbetet syftar till att hålla myndigheten uppdaterad kring barns medievanor och deras tankar kring filmers skadlighet. Avsikten är inte att bedriva verksamhet av forskningskaraktär. Dock är det genom att sammanställa resultaten från alla panelerna möjligt att se samband och dra slutsatser på ett sätt som inte går att göra utifrån resultatet av en enskild barnpanel.

Nedan följer några av de slutsatser som sammanställningen resulterat i:

- Barn uttrycker sig generellt väl kring rädsla. De verkar veta precis vad som skrämmer dem på film och har minnen av filmer eller scener ur filmer som skrämmer dem. Barnen i barnpanelerna beskriver vid upprepade tillfällen att det kan drabbas av mardrömmar om de blir skrämde. De beskriver också att de kan få svårt att sova. Annat som nämns är att en obehaglig känsla kan stanna kvar även efter att filmen är slut eller att personen inte vågar göra vissa saker som den brukar.
- Ett vanligt sätt att hantera skrämmande saker är att titta bort eller hålla för ögonen. De strategier som beskrivs för att hantera skrämmande/obehagliga inslag i filmer varierar. Till exempel en 4-åring som berättar att hen sitter helt stilla och böjer ner huvudet, en 6-åring som blundar, en 11-åring som håller för ansiktet och kikar mellan fingrarna och en 15-åring som tittar på stolen framför sig.
- Hur explicit något visas är av stor betydelse. Närgångna och detaljerade skildringar av exempelvis våld upplevs ofta som mer skrämmande av barn än motsatsen. Samtidigt framkommer att det som enbart antyds eller skymtar förbi kan upplevas som obehagligare än det som visas i detalj. Detta talar för en kvalitativ bedömning som tar hänsyn till alla delar av en framställning, till skillnad från en kvantitativ bedömning där tyngdpunkten ligger på det som faktiskt visas. I detta sammanhang kan man också nämna stämningars påverkan. Stämningar som framkallas genom bland annat klippning, musik och ljud bidrar starkt till hur det som sker i filmen upplevs och tolkas och är en viktig komponent att ta med i bedömningen.
- Det tycks vara lättare för barn att prata om att en film är skrämmande för andra, känsligare personer, än att prata om sina egna känslor. I barnpanelerna uttrycks att yngre barn skulle bli rädda för inslagen i filmen även om det inte har påverkat dem själva. Ett vanligt argument är att en åldersgräns bör vara högre för att skydda andra känsliga personer "för säkerhets skull".

Detta kan ha att göra med att det i vissa konstellationer kan uppstå ett socialt tryck i intervjusituationen och att det då kan upplevas som självutlämnande att erkänna att man själv varit rädd under filmen. Det kan vara lättare att beskriva det man upplevt som skrämmande om reaktionen tillskrivs någon annan.

- Vikten av förståelse av filmens handling framkommer i panelerna. Hur tydlig handlingen är för betraktaren tycks ha stor betydelse för hur filmen upplevs. Detta i kombination med kännedom om olika filmgenrer, både hur filmer är uppbyggda och också hur berättelser och historier framställs, är återkommande ämnen.

- Tematik som rör självskada och självmord, vilket förekommit i ett par av de filmer som visats för äldre barn, väcker ofta starka känslor hos barnen och kan sätta igång tankar om hur det skulle vara om det gällde en själv. Förmåga att verbalisera och förstå det som händer är till hjälp för att hantera obehagliga händelser på film. Därför är det viktigt att fundera över vilken grad av mognad som krävs för att vissa teman och inslag inte ska bli för överväldigande.

- Rädsla blir något annat när man är äldre. Äldre barn pratar mer om obehag än rädsla när de ska beskriva sina känslor. Rädsla kopplas snarare till skräckfilm och överraskningsmoment. Inslag som skulle upplevts som skrämmande när man var yngre kan istället väcka ilska, irritation och frustration hos ungdomar, känslor som är lättare att hantera än känslor av skräck och starkt obehag.

6. Diskussion

Åldersgränser för film som visas offentligt har förekommit i över hundra år i Sverige. Den största delen av den tiden har barn inte varit involverade i arbetet på något sätt. Idag har barnpanelerna emellertid blivit en väl integrerad del i Statens medieråds verksamhet. Ett resultat av detta är att det skapas ett utrymme för att tillvarata barns intressen och erfarenheter när myndigheten fattar beslut om fastställande av åldersgräns. I takt med att metodiken för barnpanelerna har utvecklats har större vikt lagts vid de delar som handlar om att inför panelerna informera barnen om deras rättigheter enligt barnkonventionen och innebörden och vikten av deras deltagande. I samma anda har formen för panelerna utvecklats från att vara ett konsultationsforum till ett forum för dialog.

Efter att ha använt både enkäter och intervjuer vid ett flertal paneler kan sägas att båda metoderna har sina för- och nackdelar. Enkätsvaren har varit lättare att sammanställa och gruppera. Med en enkät är det också enklare för barnet att hålla sig till den specifika frågan. Nackdelen är att det finns mindre utrymme för exempel fria associationer eller ett mer resonerande svar. I intervjuerna kommer personliga reflektioner och associationer fram på ett annat sätt. En nackdel är att det kan vara svårare att hålla sig till ursprungsfrågan, en annan att talutrymmet varierar mellan barnen beroende på hur bekväma de är att tala i grupp. För att få så mycket information som möjligt verkar en kombination av enkäter och intervjuer vara det bästa.

De beslut om åldersgränser som myndigheten fattar påverkar alla barn i landet och det vore värdefullt att skapa förutsättningar för att fler röster och perspektiv synliggörs. En ambition för myndigheten är därför att i framtiden inkludera barn utanför huvudstadsregionen i barnpanelsarbetet. På så vis skulle barn med olika uppväxtvillkor och olika förutsättningar att se film på bio ges möjlighet att uttrycka sig och göra sina röster hörda i dessa frågor.

Arbetet har också lett till en insikt om det utmanande, och ibland paradoxala, i att tillämpa ett barnrättsperspektiv i praktiken. Till exempel ställs barnets rätt att bli bemött som en egen individ mot dess beroende av stöd och insyn från vårdnadshavare, som behöver ge sitt samtycke till medverkan i barnpanelerna, och medföljande lärare som ska finnas med i salongen. Det framgår av barnens berättelser att deras syn på skadlighet kan skilja sig från hur vuxna i deras omgivning ser på saken. Myndigheten behöver ha kunskap, beredskap och färdigheter för att underlätta barnens delaktighet, men också för att tillmötesgå dem i deras skiftande vilja, förmåga och möjlighet att berätta om sina upplevelser av filmen.

Ett utvecklingsområde för arbetet är förbättrad återkoppling till barnen efter genomförd barnpanel. Möjligheten att träffa samma barn vid flera tillfällen, som en slags referensgrupp, har diskuterats. På så vis kunde förutsättningar för mer fördjupande samtal skapas samtidigt som återkoppling skulle uppstå naturligt. Det skulle också göra det enklare att pröva olika idéer och få återkoppling på sådant som kan utvecklas eller behöver undersökas närmare. Återkommande träffar med en referensgrupp bestående av samma barn skulle förhoppningsvis också leda till en ökad tillit och att barnen blir mer bekväma i situationen. Kanske skulle man då kunna ställa mer

känsliga eller laddade frågor om ämnen som inte passar i ett sammanhang där barnen bara deltar vid ett tillfälle. Ett exempel på ett sådant område är sexuellt innehåll på film. Detta är ett återkommande ämne i filmgranskarernas diskussioner, men något som har ansetts problematiskt att utforska vid en enskild barnpanel.

Vidare skulle en referensgrupp kunna användas till att lyfta andra frågor än de som uppstår i samband med en specifik film. Den skulle kunna användas i Statens medieråds övriga arbete, exempelvis som ett sätt att fördjupa förståelsen av resultat från myndighetens undersökningar av barns medievanor. En erfarenhet av barnpanelerna är att barn i alla åldrar har stor erfarenhet av att titta på film och har en god kännedom om olika genrer och berättargrepp. Det framgår att barn och unga konsumerar en stor mängd rörlig bild även i andra sammanhang och barnens erfarenheter och tankar om detta skulle kunna vara av värde i myndighetens arbete för ökad medie- och informationskunnighet.

Avslutningsvis kan sägas att barnpanelerna alltmer har utvecklats mot att vara ett forum för samtal där barnen är medverkande i egenskap av sig själva och medskapare till den kunskap som produceras. Det viktigaste är inte alltid att få klara svar på de frågor som formulerats inför panelerna. Att skapa en plats för samtal, dialog och ömsesidigt resonering kring film och skadlighet, för att på så sätt öka kunskap och förståelse hos myndigheten, är lika viktigt. De frågor som ställs vid intervjuerna har gått från att vara företrädesvis konkreta till att kompletteras med frågor av mer undersökande karaktär.

Statens medieråd ska enligt sin instruktion verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem mot skadlig mediepåverkan. I det arbetet är det av betydelse att öka, och utveckla formerna för, barns delaktighet i verksamheten. På så vis kan det tillvaratagande av barns erfarenheter som beskrivs i myndighetens instruktion bli inte bara ett mål i sig utan också ett medel för att stärka det interna barnrättsarbetet och myndighetens efterlevnad av sitt uppdrag.

Referenser

- Barnombudsmannen. (2021).** *Unga direkt*. <https://www.barnombudsmannen.se/unga-direkt/>
Hämtat 21-09-13
- Covell, T. (2017).** *Children´s participation rights in film classification systems. The international Journal of children´s rights*, 25(2), 438-455.
- Furhammar, L. (1991).** *Filmen i Sverige*. Höganäs: Wiken.
- Kulturdepartementet. 2010:1923.** *Förordning med instruktion för Statens medieråd.*
- Kulturdepartementet. (2015).** *Uppdrag till Statens medieråd om ett nytt avgiftssystem för fastställande av åldersgränser för film och utvidgning av ledsagarregeln.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. (2021).** *Rättighetsbaserat ungdomsperspektiv*. <https://www.mucof.se/uppdrag/rattighetsbaserat-ungdomsperspektiv>
Hämtat 21-09-13
- Prop. 2009/10:228.** *Filmcensuren för vuxna avskaffas – skyddet för barn och unga mot skadlig mediepåverkan stärks*. Kulturdepartementet.
- Prop. 2016/17:35.** *En avgiftsfri filmgranskning och utvidgad ledsagarregel*. Kulturdepartementet.
- SFS 1954:512.** *Biografförordningen.*
- SFS 1959:348.** *Biografförordningen.*
- SFS 1981:485.** *Förbud mot spridning av filmer och videogram med våldsinslag.*
- SFS 1990:886.** *Granskning och kontroll av filmer och videogram.*
- SFS 2010:1882.** *Åldersgränser för film som ska visas offentligt.*
- Socialstyrelsen. (2018).** *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2009:51.** *Avskaffande av filmcensuren för vuxna – men förstärkt skydd för barn och unga mot skadlig mediepåverkan*. Kulturdepartementet.
- SOU 2014:64.** *En ny modell för åldersklassificering av film för barn och unga*. Kulturdepartementet.
- UNICEF Sverige. (2009).** *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Om Statens medieråd

Statens medieråd är en enrådsmyndighet som verkar för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Myndigheten är ett kunskapscentrum kring barn och ungas medieanvändning och medie- och informationskunnighet. Det är Statens medieråd som fastställer åldersgränser för film som ska visas offentligt.

08-6651460
registrator@statensmedierad.se
Box 27 204 • 102 53 Stockholm

Medfinansierat av Europeiska unionens
fond för ett sammanlänkat Europa

Statens medieråd